

steden voordoen bij de lokale overheden aankaarten en mee helpen zoeken naar oplossingen. Problemen die een structurele oplossing vergen, kunnen worden aangekaart bij de hogere overheden (zowel op gewestelijk, gemeenschaps- als op federaal vlak). Meldpunten hebben tevens een belangrijke ondersteunende functie voor de slachtoffers van racisme en discriminatie, zowel op juridisch als op niet-juridisch vlak. De meldpunten kunnen ten slotte samen met andere partners bijdragen tot de zeer concrete aanpak in de verbetering van het leefklimaat in de grote steden. Niet toevallig zijn de meeste meldpunten gestart in de grote steden, waar de problematiek van het racisme en het inter-etnisch samenleven het scherpst aanwezig zijn.

Bernard HUBEAU en Marco VAN HAEGENBORGH

Maatschappelijke dienstverlening

Werkingsverslag van de Vlaamse Federatie voor Forensisch Welzijnswerk 1998

INLEIDING

De optie die in 1995 door de V.F.F.W. genomen werd om de continuatie van de sociaal-culturele werking te verzekeren via een erkenning als Instelling voor Volksontwikkelingswerk bleek al snel een onhaalbare kaart. Met het einde in zicht van de in het decreet op de Instellingen voor Volksontwikkelingswerk voorziene overgangsperiode, en de daarmee samenhangende dreiging dat de sociaal-culturele werking in de Vlaamse gevangenis, althans voor wat de inbreng van de V.F.F.W. betrof, na drie jaar zou verdwijnen, werd in overleg met het kabinet Welzijn gezocht naar een voorlopige regeling in functie van continuatie van de werking, dit in afwachting van een meer structurele oplossing.

Eén zaak was duidelijk: ook de Vlaamse overheid was overtuigd van de zinvolheid van de uitbouw van een sociaal-culturele werking in de Vlaamse gevangenis en van haar bevoegdheid en verantwoordelijkheid in dit verband.

Eind 1997 werd aan de V.F.F.W. een niet-gereguleerde toelage toegekend die ons diende toe te laten de werking te continueren tot er een akkoord was over een oplossing op langere termijn.

Begin 1998 kreeg de V.F.F.W. vanwege Minister Luc Martens de mondelinge toezegging voor een bedrag van 5.000.000 F dat in de begroting 1998 zou ingeschreven worden. Aan de V.F.F.W. werd gevraagd een concept uit te tekenen in functie van de besteding. Na heel wat overleg met het kabinet Welzijn en het kabinet Cultuur werd geopteerd voor het behoud van de V.F.F.W. als organisatie belast met de uitbouw van het sociaal-cultureel werk in de Vlaamse gevangenis. M.b.t. de besteding van de middelen werden volgende inhoudelijke opties genomen:

- Continuatie en verfijning van het aanbod in de gevangenis van Antwerpen, Brugge en Leuven-Hulp en acties in functie van de uitbreiding van het aanbod naar de gevangenis van Mechelen, Ruiselede en Leuven-Centraal, de gevangenis van de Noorderkempen en de Oost-Vlaamse gevangenis;
- Continuatie van het bibliotheekproject in het Penitentiair Complex Brugge tot eind december 1998;
- Ontwikkelen van instrumenten die de implementatie van een sociaal-cultureel aanbod in de gevangenis moeten ondersteunen.

Op 17 juni 1998 ontving de V.F.F.W. de schriftelijke bevestiging dat zowel voor 1998 als voor 1999 een bedrag van 5.000.000 F werd voorzien in functie van de verdere ontwikkeling van de sociaal-culturele werking in de Vlaamse gevangenis.

In voorliggend rapport brengen wij verslag uit m.b.t. de activiteiten in het kader van de eerstgenoemde optie: de continuatie, verfijning en uitbreiding van het sociaal-cultureel aanbod.

Geïnspireerd door de uitspraak van Minister Luc Martens op de studiedag 'Muurvast in beweging' op 26 september 1997 '*Het sociaal-cultureel werk wordt opnieuw uitgedaagd in de gevangenis*' hanteren we bij de beschrijving van de activiteiten als conceptueel kader de kernfuncties van het sociaal-cultureel werk zoals die in het kader van het project 'Nieuwe uitdagingen voor het sociaal-cultureel werk'¹ omschreven werden.

1. D. VAN DAMME. 'Het overheidsbeleid uitgedaagd door het sociaal-cultureel werk, of omgekeerd?', in: *Sociaal-cultureel werk en overheidsbeleid vandaag*, Deel 1, VCVO-project Nieuwe Uitdagingen voor het Sociaal-Cultureel Werk, Mechelen, Vlaams Centrum voor Volksontwikkeling vzw, 1992.

Verder gaan we in op de positie die het sociaal-cultureel werk in de gevangenissen inneemt t.a.v. een aantal andere sectoren met name: cultuur, welzijnswerk, recreatief werk en educatief werk.

Hiermee willen we aangeven dat de sociaal-culturele werking in de gevangenis niet enkel raakvlakken vertoont met het sociaal-cultureel werk maar de eigenheid van het sociaal-cultureel werk in zich draagt.

In bijlage wordt een overzicht gegeven van de activiteiten georganiseerd in de verschillende gevangenissen.

De verslaggeving m.b.t. de activiteiten in het kader van de andere genoemde opties vindt u in volgende rapporten:

R. JACOBS *Lectuurvoorziening, informatieverstrekking en leesbevordering in de gevangenis: eindverslag van het pilootproject te Brugge*, Berchem, V.F.F.W., 1998.

J. VAESSEN, *Basisbehoeftenonderzoek gedetineerden in relatie tot het sociaal-cultureel werk*, Berchem, V.F.F.W., 1998.

K. DE MEESTER, G. AELTER, *Vademecum voor externe sociaal-culturele organisaties*, Berchem, V.F.F.W., 1998.

1. SOCIAAL-CULTUREEL WERK IN DE VLAAMSE GEVANGENISSEN: FUNCTIES EN ACTIVITEITEN

1.1. Sociaal-cultureel werk en de effectuering van het recht van eenieder op 'permanente vorming'

*'Levenslang leren wordt ingegeven door de dringende noodzaak iedereen de mogelijkheden aan te reiken om tijdens het gehele leven op een flexibele wijze de uitdagingen op sociaal en cultureel gebied te kunnen beantwoorden.'*²

In het verslagboek van de Algemene conferentie over onderwijs, opleiding en vorming die door-
ging op 28 februari 1996 naar aanleiding van het
Europees jaar voor onderwijs en opleiding tijdens

de gehele loop van het leven wordt het sociaal-cultureel werk weerhouden als één van de belangrijke peilers in het kader van de operationalisering van dit beleidsbeginsel.

De sociaal-kwalitatieve of emancipatorische invulling van dit beginsel wordt als volgt omschreven: *'Permanente vorming is het levenslang proces waarbij personen en organisaties de nodige kennis en kundigheid verwerven om hun professionele, sociale en culturele taken in een snel veranderende samenleving beter aan te kunnen en zich kritisch en zingend tegenover dit geheel te kunnen opstellen. Permanente vorming is ingebed in het persoonlijk en maatschappelijk leven van de deelnemers en houdt rekening met hun ervaringen en behoeften.'*³

De basisbeginselen die hierbij sturend zijn, luiden als volgt:

- *'egalitatie: de garantie dat alle sociale groepen, en zeker de meest kansarme, gelijke toegang krijgen tot de diverse vormen van educatief aanbod;*

- *participatie: de mogelijkheid dat deelnemers inspraak krijgen in doelen, inhoud, methoden en organisatievormen van educatie;*

- *globalisatie: het betrekken van inhoud en vorm van educatie op de dagelijkse woon-, werk- en leefsituatie van volwassenen.'*⁴

De sociaal-culturele werking in de gevangenissen draagt bij tot het realiseren van dit beleidsbeginsel. Hierbij wordt de emancipatorische invulling van dit principe onderschreven waarbij in het concrete aanbod een evenwicht nagestreefd wordt tussen enerzijds *'de functionele stroom'* en anderzijds *'de algemeen vormende, sociaal-culturele of emancipatorische stroom'*.⁵ Concreet betekent dit dat een aanbod ontwikkeld wordt waarbij aandacht besteed wordt aan enerzijds het bijbrengen van functionele kennis, inzichten en vaardigheden nodig om in onze samenleving te overleven en dat anderzijds een forum aangereikt wordt om eigen inzichten, standpunten en houdingen m.b.t. de eigen situatie en de betrokkenheid op de samenle-

2. *Verslagboek Algemene conferentie over onderwijs, opleiding en vorming*, Brussel, Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten, 1996, voorwoord.

3. W. LEIRMAN, 'Permanente vorming in Vlaanderen anno 1996: levenslang en levensbreed leren?', in: *ibid.* 1, p. 6.

4. *Ibid.*, p. 6.

5. *Ibid.*, p. 6.

ving te confronteren met anderen. Beide dimensies dienen ons inziens in elke activiteit vervat te zijn. Naargelang de aard van de activiteit zal de ene of andere dimensie meer of minder expliciet op de voorgrond treden.

De sociaal-culturele werking in de gevangenissen onderschrijft hierbij de bovenvermelde basisbeginselen:

– *egalisatiebeginsel*: de sociaal-culturele werking in de gevangenissen richt zich tot een *doelgroep die zowel materieel als immaterieel in de onmogelijkheid verkeert aansluiting te vinden bij het reguliere educatieve aanbod*.

Het bereik is voornamelijk beperkt in die zin dat slechts enkele gevangenissen kunnen gebruik maken van dit aanbod. De noodzaak tot uitbreiding van de werking wordt zeer sterk gevoeld doch de beperktheid van de middelen bepaalt de grenzen van onze mogelijkheden in dit verband.

Toch hebben wij dit jaar een belangrijke aanzet gegeven tot uitbreiding van de werking door de aanstelling vanaf 1 juli '98 van een sociaal-cultureel werker voor de gevangenissen van de Noordkempens. Verder werden verkennende initiatieven genomen naar de Oost-Vlaamse gevangenissen (overleg met de bemiddelaars maatschappelijke dienstverlening van de betrokken diensten Justitieel Welzijnswerk, overleg met de gevangenissen van Gent, Dendermonde en Oudenaarde) die in 1999 moeten resulteren in een concreet aanbod. Tenslotte werden *voorzichtige stappen gezet naar de Leuvense Centrale gevangenis* (participatie aan de vergaderingen in het kader van het bibliotheekproject ten behoeve van anderstalige gedetineerden).

De sociaal-culturele werking in de gevangenissen beoogt *alle* gedetineerden te bereiken.

Een grote groep binnen de gevangenis echter zal zich nooit spontaan inschrijven voor een cursus. Het betreft mensen die ook in de samenleving de wegen niet vinden om datgene te bereiken waar ze naar streven. Deze groep vraagt dan ook een meer persoonlijke aanpak in functie van rekrutering, zoals een mondelinge en motiverende uitleg bij een activiteit. Tevens moet voor deze groep voorzien worden in een aanbod dat tegelijkertijd laagdrempelig en vormend is.

Hieraan wordt tegemoetgekomen door de organisatie van informatie- en vormingssessies m.b.t. allerlei thema's zoals: het OCMW, VDAB, NCMV, huren en woonproblematiek, deurwaarder en loonbeslag, verzekeringen, AA, reisverslagen,

enz. Van deze avonden wordt meestal gebruik gemaakt om een organisatie voor te stellen, waar de gedetineerden ook na de detentie terecht kunnen.

Regelmatig krijgen we de reactie dat het effect van sociaal-culturele activiteiten bij *'beklaagden'* toch sterk moet gerelativeerd worden en we in die zin beter zouden focussen op het publiek van veroordeelden.

De ervaring sterkt ons echter in onze overtuiging dat het aanbieden van sociaal-culturele activiteiten de negatieve spiraal waarin beklagden gevat zijn kan doorbreken en houvast kan bieden om met de detentiesituatie om te gaan en met meer vertrouwen naar de toekomst te kijken.

Wat gedetineerden in de Leuvense gevangenissen ervaren hebben in het kader van de Outward Bound activiteit (zie verder) - de ervaring dat samenwerking tot betere oplossingen leidt, de ervaring te kunnen vertrouwen op anderen en door anderen vertrouwd te worden, de ervaring een onmisbare schakel te zijn in de groep, de ervaring te slagen en hierin bevestigd te worden, de ervaring dat de samenleving nog in hen wil investeren,... – heeft sowieso nog lang na de activiteit zijn positieve sporen nagelaten bij de participanten.

Een bijzondere groep binnen de gevangenis vormen de *geïnterneerden*. In principe kan deze groep aansluiten bij de verschillende activiteiten die in de gevangenis worden georganiseerd. We moeten echter vaststellen dat hoewel zij vaak inschrijven voor allerlei activiteiten zij uiteindelijk niet deelnemen.

In de strafinrichting van Merksplas loopt sinds enige tijd een activeringsprogramma, gericht naar geïnterneerden met een verstandelijke handicap en een laag niveau van functioneren. De voornaamste bedoeling is mentaal zwakkere geïnterneerden te activeren. Voor een vaste groep van 12 deelnemers worden elke maandag creatieve en realiteitsoriënterende activiteiten aangeboden. Elke eerste woensdag van de maand krijgen zij een aanbod aan sport. Het is opvallend hoe deze groep voor de deelnemers een vaste waarde heeft gekregen in hun gevangenisleven. Zij kijken er van week tot week naar uit. De motivatie en het enthousiasme van de deelnemers blijven ook na meer dan één jaar werking groot. Bovendien heeft deze groep ook een positieve uitstraling naar de rest van het paviljoen.

In de gevangenis van Antwerpen wordt eveneens voorzien in een aanbod specifiek gericht

naar de geïnterneerden. Ook hier betreft het vooral creatieve activiteiten. Bedoeling is ook hier activering waarbij de geïnterneerden ook betrokken worden bij de keuze van de activiteiten. Op langere termijn kan dit voor hen de opstap betekenen naar andere activiteiten die binnen de gevangenis georganiseerd worden.

Een specifiek probleem stelt zich m.b.t. de grote groep *anderstaligen* in de Vlaamse gevangenissen. Vaak worden zij feitelijk uitgesloten van het aanbod sociaal-cultureel werk omwille van de taalkloof. Ook de bestaande regelgeving legt in dit verband beperkingen op. Toch proberen wij omwille van de onwenselijkheid van deze situatie in het aanbod programma's te voorzien die ook toegankelijk zijn voor *anderstaligen*.

Voorbeelden hiervan zijn het *Outward Bound* programma (zie verder) en het project '*Binnenste-buiten*' (zie verder).

– **participatiebeginsel:** één van de belangrijke werkingsprincipes in het kader van de sociaal-culturele werking in de gevangenissen is dat bij de invulling van het aanbod vertrokken wordt van de behoeften en aspiraties van gedetineerden zelf en maximaal respect opgebracht wordt voor de betekenisverlening door betrokkenen.

Een voorbeeld hiervan is het radioprogramma dat ontwikkeld werd in de gevangenis van Antwerpen.

In januari 1998 werd gestart met wekelijkse vergaderingen in functie van de ontwikkeling van een radioaanbod door en voor gedetineerden. De rol van de sociaal-cultureel werkster bestaat hierbij in werving van redactieleden, coaching ook in functie van de praktische organisatie en opvolging van het groepsproces (samenwerking, hoe kritiek uiten en hoe omgaan met kritiek). De ideeën naar invulling van het radioaanbod komen in hoofdzaak van de gedetineerden zelf, zij maken de radio en hebben in die zin een belangrijke verantwoordelijkheid t.a.v. elkaar en t.a.v. de andere gedetineerden en dit zowel inhoudelijk als in functie van het goede verloop.

Momenteel omvat het radioaanbod drie luiken: muziek draaien, het verzoekprogramma en het radioprogramma. Hieraan is echter een hele evolutie voorafgegaan die inhoudelijk vooral gestuurd werd door de gedetineerden zelf. Vanaf 5 februari 1998 wordt er muziek gedraaid. Dit hield in dat elke werkdag tussen 9u en 11u één van de gedetineerden, lid van de redactie, in het radiolokaal zelf muziek kon draaien.

In deze beginfase werden de cd's die nodig waren om te draaien aangebracht door de mensen van de bibliotheek. De gedetineerde, verantwoordelijk voor het draaien op die dag, werd opgeroepen door de penitentiaire beambten in het centrum, die beschikten over een lijst met namen bezorgd door de sociaal-cultureel werkster. Het muziek draaien kon helemaal zelfstandig gebeuren. In deze beginfase werd er echter meer niet gedraaid dan wel. Oorzaken hiervan waren dat mensen niet opgeroepen werden of dat cd's niet tijdig naar het radiolokaal gebracht werden. De sociaal-cultureel werkster diende in dit verband heel wat sensibiliserend werk te verrichten, met goed resultaat want na twee maanden draaide alles zoals het moest.

In een volgende fase werd een vaste radioman aangesteld komende uit de redactiegroep. Deze persoon was de vaste reserve voor het draaien van muziek. Vanaf september 1998 kreeg hij de toelating om uit de collectie, voorhanden in de bibliotheek, zelf een selectie te maken. Dit gaf de dj's de mogelijkheid om (in de mate van het mogelijke) zelf hun programma samen te stellen wat met zich brengt dat naargelang de dj, een ander muziekgenre te horen is. Vanaf dan kan ook op zaterdag en feestdagen gedraaid worden.

Sinds december 1998 hebben naast de vaste radioman ook de andere dj's de toelating gekregen zelf hun cd's te gaan kiezen in de bibliotheek.

Momenteel wordt er zeven dagen op zeven gedraaid.

Op zondag 22 november 1998 werd voor de eerst keer het verzoekprogramma uitgezonden. In de wachtzaal voor de bezoekers hangt er een grote affiche (gemaakt door één van de gedetineerden) met daarop lijsten met liedjes (gekozen door de gedetineerden) die door de familieleden en vrienden kunnen aangevraagd worden. Tot nu toe kwamen wekelijks zo'n 8 verzoekjes binnen, maar het aantal aanvragen stijgt.

Het verzoekprogramma wordt elke zondag tussen 12u en 14u uitgezonden.

Op donderdag 17 december 1998 tussen 9u en 11u is het eerste echte radioprogramma uitgezonden. Bedoeling is dat wekelijks voorzien wordt in een dergelijk programma. Aan dit radioprogramma zijn heel wat voorbereidingen voorafgegaan. Er zijn intro's en jingles gemaakt voor de verschillende onderdelen. Momenteel bestaat het radioprogramma uit de volgende onderdelen: een interview, muziek van de gast, vraag van de week, reclame voor andere activiteiten, een cursieffe of

een kortverhaal. Op 17 december was Directeur Adriaenssens te gast en op 24 december waren er de 2 aalmoezeniers (ter gelegenheid van Kerstmis). In 1999 zal werk gemaakt worden van de verdere verfijning van dit luik van het radioaanbod.

– *globalisatiebeginsel*: verschillende van de aangeboden sociaal-culturele activiteiten focussen op de specifieke leefsituatie van gedetineerden alsook op de gevolgen hiervan m.b.t. de verschillende levensdomeinen. Om die reden is het van belang dat het sociaal-cultureel aanbod geïntegreerd deel uitmaakt van de werking van de welzijnsteams binnen de gevangenis, verantwoordelijk voor het realiseren van een integraal hulp- en dienstverleningsaanbod, en dat de sociaal-cultureel werker participeert aan de werkzaamheden van deze teams. Behoeften die zich stellen op de verschillende levensdomeinen en die vaak reeds intrinsiek aanwezig waren maar geëxpliciteerd worden naar aanleiding van een sociaal-culturele activiteit kunnen in het kader van het welzijns-team gesignaleerd worden en opvolging krijgen in het creëren van een aanbod op die verschillende terreinen.

Eén van de werkvormen die hierbij gehanteerd wordt is de *gespreksgroep* waarbij aan gedetineerden een forum aangereikt wordt om eigen inzichten, standpunten en houdingen m.b.t. verschillende levensaspecten te confronteren met die van anderen. Hiermee wordt ook tegemoetgekomen aan de enorme behoefte van gedetineerden om gehoord te worden. De specifieke leefsituatie van de gedetineerde brengt immers met zich mee dat hij/zij niet enkel fysiek gevangen zit maar ook *communicatief*⁶ gevangen zit.

Een voorbeeld van dergelijke activiteit is de *gespreksgroep* die in het najaar 1998 voor het eerst georganiseerd werd in de gevangenis van Brugge.

Als titel van het programma werd meegegeven: 'Voor wie de moed heeft om naar zichzelf te kijken'. Met een vaste groep van negen deelnemers werd gedurende acht sessies van twee uur gewerkt rond een aantal thema's aangebracht door de gedetineerden zelf: o.a. de uitzichtloosheid van hun situatie, verslaving, instellingsverleden, hun negatief zelfbeeld. Op de inhoud van wat tijdens

de sessies aangebracht werd, kan niet verder ingegaan worden omwille van de afspraak binnen de groep dat niks van wat in de groep aan bod kwam, mocht uitgebracht worden. Uit de evaluatie bleek dat de deelnemers de groep vooral als uitaankleef aanvoelden. Soms haalde het de mensen weg van negatieve gedachten en haalden ze moed uit wat besproken werd.

Voordeel van dergelijke programma's is dat zij een duidelijker beeld geven van de leefwereld van gedetineerden, wat de mogelijkheid biedt de aansluiting van het aanbod op hun leefwereld te optimaliseren.

1.2. Sociaal-cultureel werk en het integratie-concept

*'Hieronder zit een brede verzameling van actueel opgenomen en in de toekomst nog te ontwikkelen opdrachten en taken, die alle te maken hebben met het onderhouden en eventueel ook herstellen van het sociale weefsel in de leefwereld van mensen en groepen. Het uiteenvallen en verbrokkelen van bestaande sociale verbanden dreigt de individualisering van mensen van een eerder positief gebeuren in een negatief, problematisch proces om te buigen. Het opzetten van nieuwe sociale netwerken en de creatie van alternatieve communicatieve verbanden kan mede ondersteund worden en bevorderd worden vanuit het sociaal-cultureel werk.'*⁷

Het uiteenvallen en verbrokkelen van eventueel nog bestaande sociale verbanden is één van de belangrijke negatieve gevolgen van de vrijheidsberoving. De rol die men vóór de opsluiting als partner, vader of moeder, vriend, collega nog kon opnemen, dreigt volledig verloren te gaan. Hoe langer hoe meer geraakt men er echter van overtuigd dat het behoud/herstel van de sociale identiteit van gedetineerden een belangrijke voorwaarde is tot (re-)integratie. Ook vanuit de sociaal-culturele werking proberen wij aandacht te geven aan activiteiten waarbij kansen aangereikt worden om ondanks de detentiesituatie een invulling te geven aan bepaalde sociale rollen. Voorbeeld hiervan zijn de activiteiten gericht op de relatie ouder/kind(eren).

Zo werd in de Strafinrichting van Merksplas in de maanden oktober, november en december een ontspannende activiteit georganiseerd voor kinde-

6. J. VAESSEN, *Basisbehoeftenonderzoek gedetineerden in relatie tot het sociaal-cultureel werk*, Berchem. V.F.F.W., 1998, p. 10.

7. D. VAN DAMME, o.c., p. 39.

ren van gedetineerden en hun ouders. Bedoeling is de affectieve relatie tussen ouder en kind(eren) te bevorderen. De bekendmaking via affiches volstond niet om de betrokken doelgroep te bereiken. Individuele contacten en verspreiding van folders verhoogde de belangstelling voor de derde activiteit aanzienlijk. Het gehele aanbod was kwalitatief sterk en tijdens de voorstelling van november en december was er bijzondere aandacht voor de interactie tussen acteurs en publiek. Het aanbod maakte een goed contact tussen vader en kind mogelijk. Toch moet verder gezocht worden naar een aanbod waarbij dit contact meer centraal staat.

In het Penitentiair Complex te Brugge werd in de maanden november en december binnen de verschillende afdelingen een extra lang kinderbezoek georganiseerd. Het betreft een twee en een half uur durend bezoek waarbij de gezinnen eerst gedurende een half uur samen zijn in de bezoekszaal. Er wordt hen koffie en taart aangeboden. Daarna gaan de kinderen met hun gedetineerde ouder naar de turnzaal binnen de gevangenis. Daar staat een meespeelcircuit voor hen klaar. Dit eenmanscircuit geeft een meespeeloptreden van ongeveer 45 minuten. Met allerlei materiaal kunnen de kinderen samen met hun gedetineerde ouder experimenteren. Dit deel van de animatie duurt ongeveer 45 minuten.

Uit de reacties achteraf blijkt dat dergelijke activiteit zowel bij de gedetineerde als bij de overige leden van het gezin heel wat emoties losweekt. Zo stelden de beambten: 'De gedetineerden hebben het achteraf lastig gehad, we hebben ze moeten opvangen'. Een gedetineerde verwoordde het als volgt: 'Ik heb het zwaar gehad 's avonds: ik voelde mij 's namiddags precies vrij,... en dan 's avonds kwam de weerslag. Het is zo leuk geweest dat mijn kind voor de eerste keer in maanden aan de telefoon geweest heeft.' Dergelijke reacties zijn niet verwonderlijk. De gedetineerde leert immers overleven in de gevangenis door zich af te schermen voor allerlei gevoelens. Een intense namiddag met hun kinderen heeft echter voor gevolg dat positieve gevoelens van affectie, tederheid en blijheid de kop opsteken. Daarna echter wordt het gemis des te sterker gevoeld.

Tijdens deze activiteit werd ondertussen aan de begeleidende bezoekers een film vertoond. In de toekomst wil men echter gebruik maken van dit moment om een gesprek op gang te brengen tussen naastbestaanden met als bedoeling ervaringen

te kunnen delen, tips door te geven, informatie uit te wisselen...

Integratie als één van de belangrijke doelstellingen vooropzetten heeft echter nog andere belangrijke implicaties voor de uitbouw van de sociaal-culturele werking in een gevangeniscontext.

In de wetenschap dat gedetineerden meestal tot die categorie van personen behoren die ook in de vrije samenleving moeilijk aansluiting vinden bij sociaal-culturele initiatieven kan het, met het integratieconcept voor ogen, niet de bedoeling zijn een categoriaal aanbod aan sociaal-culturele activiteiten te ontwikkelen. Veeleer dient optimaal gebruik gemaakt te worden van de in de vrije samenleving voorhanden zijnde voorzieningen. Juist door het betrekken van de samenleving wordt (opnieuw) vorm gegeven aan de band van de gedetineerde met de samenleving en wordt de kans op aansluiting bij dergelijke initiatieven ook na de detentie groter. In die zin wordt bij de uitbouw van de sociaal-culturele werking in de gevangenissen, daar waar mogelijk, gebruik gemaakt van bestaande voorzieningen. Zo werd in 1998 samengewerkt met *Dialogo*, *Stadsland*, *Outward Bound School*, het Rode Kruis, Theaterwerkgroep *Kospel*, de Vlaamse Federatie voor Jeugthuizen, *Amana danstheater* e.a.

Verder wordt bij de organisatie van activiteiten gezocht naar aansluiting met wat zich in de vrije samenleving op dat ogenblik afspeelt.

Zo werd gelijktijdig met het Marktrockfestival in Leuven ook in de Leuvense Hulpgevangenis gedurende twee dagen een Marktrockfestival georganiseerd. In de voormiddagen werden volksspelen georganiseerd, graffiti, bodypainting... In de namiddag waren er optredens door artiesten die tijdens die dagen ook op het Marktrockfestival in Leuven optraden. Hoewel de activiteit op zich positief geëvalueerd werd door de gedetineerden, werd de grote persbelangstelling door hen eerder als storend ervaren.

De jaarlijks georganiseerde teken- en gedichtentwedstrijd in de Antwerpse gevangenis heeft dit jaar als thema '50 jaar Rechten van de Mens'.

Wil men effectief gedetineerden integratiekansen aanreiken dan kan het sociaal-cultureel aanbod geen op zich staand gegeven zijn in de gevangenis, losstaand van het aanbod op andere terreinen van de maatschappelijke hulp- en dienstverlening. Ook hier dient gestreefd te worden naar integratie. Sociaal-culturele activiteiten werken vaak stimulerend naar initiatieven op andere levensdomeinen, en werken als het ware *intrinsiek motiverend*.

Zoals in voorgaande reeds gesteld, is het in die zin belangrijk dat de sociaal-cultureel werkers participeren aan de werking van de welzijnsteams in de gevangenissen die juist als opdracht hebben een integraal en geïntegreerd hulp- en dienstverleningsaanbod te realiseren.

1.3. Sociaal-cultureel werk en het begrip verantwoording

*'Dit concept legt nadruk op de maatschappelijke, ethisch-politieke, kritische functie van het sociaal-cultureel werk, namelijk het intersubjectief en dialogisch aanpakken van de belangrijke vragen en keuzes waarmee mensen vandaag worden geconfronteerd.' Onderzoek heeft duidelijk gemaakt dat zingevingsvragen en onzekerheid over de ingrijpende maatschappelijke ontwikkelingen een latente maar aanzienlijke behoefte aan vorming en dialoog hebben doen ontstaan. Het (her-)oriënteren van het werk op de opdracht hierop een antwoord te vinden – op zo'n manier tenminste dat...echt de mondigheid en kritische verantwoordelijkheidszin van mensen en groepen wordt bevorderd -, dit is een reusachtige uitdaging voor het sociaal-cultureel werk.'*⁸

De vrijheidsstraf wordt door gedetineerden ervaren als een 'totale sanctie waarbij aan mensen het grondrecht ontnomen wordt om zich te bewegen waar ze willen en om in een zelfgekozen vorm deel te hebben aan de samenleving.' Anderzijds wordt de vrijheidsstraf door de gedetineerden ervaren als 'een menselijke grenssituatie, een confrontatie met de manier waarop men leefde en bestond en een zoeken naar houvasten om met deze levenssituatie om te kunnen gaan.'

Uit onderzoek¹⁰ blijkt dat een belangrijke behoefte van gedetineerden juist ligt in het kunnen communiceren over de eigen situatie, de wijze waarop zij daarmee in het verleden omgingen, nu omgaan en in de toekomst denken om te gaan. Anderzijds blijkt ook zoals reeds gesteld dat gedetineerden zich niet enkel fysiek van hun vrijheid beroofd voelen maar zich ook communicatief gevangen voelen.

Het sociaal-cultureel werk in de gevangenissen ziet het als één van haar functies tegemoet te komen aan deze behoefte.

Enerzijds wordt voorzien in activiteiten die 'communicatie' als expliciet thema hebben.

Zo werd in de gevangenis van Antwerpen een workshop georganiseerd in samenwerking met Theaterwerkgroep Kopsel met als titel 'Sprak-bibber'. Het betreft een praktische training die aan mensen de mogelijkheid biedt om hun persoonlijke spreekangst te overwinnen. Er wordt gewerkt aan de lichaamstaal (oogcontact, mimiek, voorkomen), de stembeheersing, de spanningsopbouw en de improvisatiedurf. Er wordt gewerkt met actieve opdrachten die uitmonden in individuele oefeningen.

In de gevangenis van Merksplas werd in samenwerking met Dialoog een cursus georganiseerd met als thema 'Omgaan met agressie'. Volgende items kwamen hierbij aan bod: communicatie, sociale vaardigheden, assertiviteit, omgaan met agressief gedrag en conflicthantering. Na een wat moeizame start (ten dele ook ten gevolge van communicatiestoornissen), werd de cursus door de deelnemers als zeer positief geëvalueerd. Gedurende acht sessies werd de groep hechter en groeide het vertrouwen om over deze problematiek vrijuit te praten. Tijdens de laatste bijeenkomst heeft de groep expliciet de wens geuit om verder te kunnen blijven samenkomen. Een gelijkaardig aanbod werd in de Leuvense Hulpgevangenis georganiseerd.

Verder wordt voorzien in activiteiten waarbij een forum aangereikt wordt om eigen inzichten, standpunten en houdingen m.b.t. allerlei thema's te confronteren met die van anderen.

De in voorgaande beschreven 'gespreksgroep' die georganiseerd wordt in de gevangenis van Brugge is hier één voorbeeld van.

Een ander voorbeeld is het praatcafé, georganiseerd in de Leuvense Hulpgevangenis met als titel 'Praten helpt'. Gedetineerden krijgen hier de kans met elkaar ervaringen uit te wisselen en hun toekomstvisie aan mekaar te toetsen.

1.4. Sociaal-cultureel werk en het begrip burgerschap

*Burgerschap verwijst naar taken die gericht zijn op het democratisch functioneren van de samenleving. Het gaat om het stimuleren van het politiek debat, het bevorderen en herwaarderen van democratische houdingen en het stimuleren van de actieve betrokkenheid bij allerlei besluitvormingsprocessen in de samenleving.'*¹¹

8. *Ibid.*, p. 39.

9. A. NEYS, 'Gevangenisstraf als doorleefde realiteit', in: A. NEYS, T. PETERS, F. PIETERS en J. VANACKER (ed.), *Tralies in de weg*, Leuven, Universitaire Pers, 1994, 177-208.

10. J. VAESSEN, o.c.

11. D. VAN DAMME, o.c., p. 39-40.

Het gevangenisstelsel laat aan de gedetineerde m.b.t. tot het samenlevingsverband dat hem het meest nabij is, geen enkele kans tot het opnemen van verantwoordelijkheid, participatie aan de besluitvormingsprocessen, beleidsbeïnvloeding. Essentiële voorwaarde voor sociaal-cultureel werk is echter een engagement naar de doelgroep, een bereidheid tot het aanspreken van de participant op zijn positieve mogelijkheden en tot het aanvaarden van diens aspiraties. Dit engagement is niet vanzelfsprekend binnen een gevangeniscontext.¹²

Het sociaal-cultureel werk binnen de gevangenis neemt dit engagement au sérieux en ontwikkelt activiteiten die gedetineerden moeten toelaten inzicht te krijgen en vaardig te worden in democratische besluitvorming en hen de kans geven mee vorm te geven aan het beleid binnen de gevangenis m.b.t. materies die hen aanbelangen.

In de Hulpgevangenis van Leuven werd met het oog op de programmering van activiteiten m.b.t. vorming, ontspanning en sport, de VOS-groep opgericht. Deze groep bestaat uit een penitentiair beambte, de sociaal-cultureel werker en een aantal gedetineerden en komt maandelijks bijeen. Van de gedetineerden wordt verwacht dat zij niet zozeer hun eigen behoeften aan bod brengen maar dat zij optreden als vertegenwoordigers van bepaalde groepen gedetineerden. In functie van de programmering wordt de totale gedetineerdenpopulatie via enquêtes regelmatig bevraagd m.b.t. hun behoeftes. Deze worden door gemiddeld 90/120 gedetineerden beantwoord. Voor de gedetineerden vormt deze groep een belangrijk kanaal via hetwelk zij impact hebben op het beleid in de gevangenis. Tevens vormt de groep een belangrijke toets in functie van de evaluatie van het aanbod.

In de gevangenis van Antwerpen, Brugge en Leuven-Hulp wordt een gevangeniskrant uitgegeven. Het betreft een krant van en voor gedetineerden. De redactie van de krant ligt in handen van een groepje gedetineerden al dan niet onder begeleiding van de sociaal-cultureel werker. De redactie komt wekelijks samen. Wat in de krant komt en hoe, wordt bepaald door de gedetineerden die hiertoe via besluitvormingsprocessen, met respect voor ieders inbreng, tot eenduidige voorstellen moeten komen.

De werkzaamheden in het kader van het radio-aanbod in de Antwerpse gevangenis, zoals in voorgaande beschreven, verlopen op een gelijkwaardige manier en geven in die zin ook een invulling aan deze functie van het sociaal-cultureel werk.

Dergelijke initiatieven zijn echter pas mogelijk wanneer het sociaal-cultureel werk ook echt ingebed en aanvaard is binnen de gevangenis. De zichtbare aanwezigheid van een sociaal-cultureel werker in de gevangenis én een breeddenkende gevangenisdirectie zijn hierbij van essentieel belang. Ook de ruimtelijke structuur van een gevangenis speelt een rol: in de gevangenis van Merckplas zitten 800 gedetineerden verspreid over 7 paviljoenen die als afzonderlijke entiteiten bestaan. Alleen al dit gegeven maakt participatie van gedetineerden niet vanzelfsprekend.

1.5. Sociaal-cultureel werk en het concept sociale vernieuwing

Hierbij wordt gerefereerd aan het vermogen van het sociaal-cultureel werk 'tot het in gang zetten van processen van sociale vernieuwing... Het sociaal-cultureel werk heeft in die zin een soort laboratoriumfunctie en kan als een kritische en creatieve vrijplaats worden beschouwd waar antwoorden worden ontworpen op nieuwe maatschappelijke problemen en uitdagingen.'¹³

Het onderschrijven van de in voorgaande omschreven functies van het sociaal-cultureel werk impliceert 'een mondigere en kritischer gedetineerde in het samenlevingsverband dat hem het meest nabij is, de gevangenis. Dit kan niet zonder gevolg blijven voor dit samenlevingsverband zelf en al zijn betrokkenen. Het aanvaarden van de premissen van het sociaal-cultureel werk impliceert aldus een openstaan voor de evolutie van de eigen organisatie, op maat van zijn bewoners. Dit binnen de maatschappelijke opdracht die de gevangenis toevertrouwd is.'¹⁴

Dit heeft belangrijke gevolgen m.b.t. de invulling van de opdracht van de sociaal-cultureel werker in de gevangenis. Voor de welzijnsteams vormt de aanwezigheid van het sociaal-cultureel werk in de gevangenis een uitdaging. Enerzijds dient het sociaal-cultureel werk zoals reeds vermeld geïntegreerd deel uit te maken van het te

12. P. DAUWE, 'Sociaal-cultureel werk in een penitentiaire context', in: *Winkler*, Tongeren, 1997, nr. 3, p. 4.

13. D. VAN DAMME, o.c., p. 40.

14. P. DAUWE, o.c., p. 4.

realiseren aanbod. Anderzijds leidt dit aanbod tot het expliciteren door de gedetineerde van nieuwe vragen waar het welzijnsteam een antwoord dient op te geven. Penitentiare beambten worden n.a.v. de organisatie van allerhande activiteiten geconfronteerd met meer bewegingen, met een ander soort gedetineerde waarbij zij soms genoodzaakt worden hun beeld over gedetineerden te herzien, worden geconfronteerd met een aanbod waar zij zelf ook wel behoefte aan hebben... Directies, die een niet te onderschatten verantwoordelijkheid hebben m.b.t. het garanderen van de veiligheid zowel t.a.v. de samenleving als t.a.v. al wie zich in de gevangenis bevindt, zullen moeten bepalen, rekening houdend met de specificiteit van de instelling, in welke mate desgevallend veranderingen kunnen worden doorgevoerd.

In dit verband is een regelmatige aanwezigheid van de sociaal-cultureel werker in de gevangenis aangewezen. De sociaal-cultureel werker dient immers aan de beschreven effecten de nodige aandacht te besteden en zal vlot aanspreekbaar moeten zijn voor de betrokkenen in de gevangenis. Via informeel en formeel overleg dient hij betrokkenen te informeren over zijn activiteiten, eigen inzichten en inzichten van gedetineerden te toetsen aan die van anderen om op die manier te komen tot een gezamenlijke visie en beleid m.b.t. materies die de gedetineerden aanbelangen, ondermeer de uitbouw van het aanbod sociaal-cultureel werk in de gevangenis.

De sociaalvernieuwende functie van het sociaal-cultureel werk heeft tevens voor gevolg dat het sociaal-cultureel werk in de gevangenis idealiter losstaat van het gevangenisstelsel juist om zijn kritisch vernieuwende rol te kunnen spelen. Het sociaal-cultureel werk moet in staat zijn het systeem zelf in vraag te stellen en alternatieven uit te proberen.

De organisatie van het Outward Bound weekend in de Hulpgevangenis van Leuven getuigt van de weg die in dit verband, in deze gevangenis althans, reeds is afgelegd. Om de organisatie van dergelijk weekend mogelijk te maken, werden binnen de gevangenis nogal wat afwijkingen toegestaan op de gewone gang van zaken: de groep deelnemers werd uit het normale regime gehaald en kreeg de kans om naast de gezamenlijke participatie aan de activiteiten ook samen te eten; de uren van de wandeling voor de andere gedetineerden werden aangepast aan de uren van de activiteiten; een penitentiair beambte engageerde zich om tijdens de drie dagen in te staan voor het

toezicht. Outward Bound School zelf deed een enorme inspanning om methoden en technieken aan te passen aan de mogelijkheden en beperkingen van de gevangenis en de doelgroep.

Tien personen werden geselecteerd uit de groep van kandidaat-deelnemers. Hierbij werden volgende criteria gehanteerd: men beoogde vooral jongere gedetineerden die voor het eerst naar aanleiding van een eerder klein misdrijf met de gevangenis in aanraking kwamen. Een persoon haakte af nog voor het begin van het weekend. Een andere haakte af na één dag omwille van de fysieke en mentale belasting.

De vormende functie van de aangeboden activiteiten situeert zich op het persoonlijke (met als thema's zelfvertrouwen en vitaliteit, zelfaankleding, leiding nemen en geven, zelfstandigheid, aangepaste energieverdeling, doorzetting), het interpersoonlijke (met als thema's communicatie, vertrouwen, aanvaarden van en omgaan met gevoelens, authenticiteit, conflicthantering, hulp geven en krijgen) en op groepsniveau (met als thema's afspraken maken, organiseren, delegeren, verantwoordelijkheidszin, ontwikkelen van sociale vaardigheden, bevragen van eigen samenlevingsvormen). Bovendien beïnvloedt de organisatie van dergelijke activiteit de cultuur binnen de gevangenis ondanks het feit dat voorzichtig begonnen werd en rekening gehouden werd met de veiligheid en de geest van de gevangenis.

Actiemomenten werden afgewisseld met reflectiemomenten waarbij teruggeblikt werd op het verloop van de activiteiten, de eigen inbreng, het gedrag t.a.v. elkaar.

Dit weekend werd door alle betrokkenen als zeer positief geëvalueerd.

2. POSITIONERING VAN HET SOCIAAL-CULTUREEL WERK IN DE GEVANGENISSEN T.A.V. HET CULTUREEL WERK, HET RECREATIEF WERK, HET EDUCATIEF WERK EN HET WELZIJNSWERK

Uit de beschrijving van de activiteiten in voorgaande mag enerzijds blijken dat het sociaal-cultureel werk in de gevangenis bepaalde functies, inhouden en methoden uit de opgenoemde sectoren integreert. Anderzijds mag blijken dat het sociaal-cultureel werk niet te herleiden is tot één van deze sectoren.¹⁵

15. Zie in dit verband ook: D. VAN DAMME, o.c., 41-44.

Hiermee sluit het sociaal-cultureel werk aan bij het behoeftepatroon van de gedetineerden en de functies die zij zelf toebedelen aan het sociaal-cultureel werk zoals omschreven in het 'Basisbehoefteonderzoek gedetineerden in relatie tot het sociaal-cultureel werk' met name: de tijdverdrivende functie, sociale functie, ontspanningsfunctie, spanningsregulerende functie, vormingsfunctie en de communicatief bevrijdende functie.¹⁶ Uit vermeld onderzoek blijkt tevens dat net zoals in de vrije samenleving m.b.t. het intrinsiek behoeftepatroon op het vlak van sociaal-culturele activiteiten verschillende groepen kunnen onderscheiden worden. Naargelang de groep waartoe men behoort, treden andere functies op de voorgrond. Opvallend is dat de communicatief bevrijdende functie in alle onderscheiden groepen (met uitzondering van één groep) uitdrukkelijk benoemd wordt als een uitermate belangrijke functie.

De integrerende plaats die het sociaal-cultureel werk inneemt t.a.v. vermelde sectoren houdt voor het sociaal-cultureel werk een enorme rijkdom aan mogelijkheden in ook in functie van het bereik van de doelgroep en het creëren van een aanbod op maat van en aansluitend op de behoeften en mogelijkheden van gedetineerden.

Sedert oktober 1998 loopt in de Leuvense Hulpgevangenis het project 'Binnenstebuiten'. Het betreft een kunstproject in samenwerking met Artforum, Dialoog, de sociaal-cultureel medewerkster (VFFW) en de bemiddelaar maatschappelijke dienstverlening van de dienst Justitieel Welzijnswerk.

Tijdens drie workshops worden drie verschillende kunsttechnieken aan de gedetineerden aangeleerd. In oktober werd gedurende zes sessies van telkens twee uur gewerkt rond 'papierscheppen' en in november liep de workshop 'schilderen op doek' (acht sessies van telkens twee uur). De derde workshop 'maskers in latex' loopt in de maand januari '99 (zeven sessies).

De kunstwerken door de gedetineerden gemaakt worden zowel binnen als buiten de gevangenis tentoongesteld. De tentoonstelling wordt in de loop van februari '99 voorbereid door de gedetineerden zelf (deelnemers aan de drie workshops) onder begeleiding van de sociaal-cultureel werkster (acht sessies).

Met dit project wil men verschillende doelstellingen realiseren.

Vooreerst wil men gedetineerden één of meerdere kunsttechnieken aanleren. Voor de gedetineerden zelf betekent dit een kans om eigen creatieve mogelijkheden te ontdekken en te ontwikkelen wat een positieve weerslag heeft op het zelfbeeld en het gevoel van eigenwaarde. Hierbij wordt de aandacht gevestigd op de gebruikte materialen: recyclagemateriaal en andere goedkope en milieuvriendelijke producten. Op die manier wordt het voor de gedetineerden duidelijk dat kunst ook voor de minder begoeden onder hen tot de mogelijkheden behoort en niet noodzakelijk storend moet zijn voor het milieu.

De workshops staan open voor alle gedetineerden zonder onderscheid van nationaliteit. Bestaande taalbarrières en vooroordelen worden doorbroken, het wederzijds respect wordt bevorderd wat een positieve weerslag heeft op de sfeer in de gevangenis.

Een belangrijke motivatie tot deelneming aan verschillende activiteiten ligt, zoals reeds vermeld, voor de gedetineerden in de kans die zij hierdoor krijgen zich te uiten. Met dit project worden de expressiemogelijkheden verruimd, wordt ook aan de minder mondige gedetineerde, de kans gegeven zich te uiten en wordt via de tentoonstelling de gelegenheid gegeven aan de gedetineerde zich ook t.a.v. de buitenwereld te uiten.

De kunstwerken worden gefotografeerd en dit op een plaats die voor de gedetineerde een specifieke waarde heeft: de eigen woning, de vroegere werkplaats, de gevangenispoort...De genomen foto betekent voor de gedetineerde een belangrijke houvast.

Met de tentoonstelling wordt de brug gelegd naar de buitenwereld die een ander, positief beeld te zien krijgt van de gedetineerde.

'Cultuur is geen luxe. Het behoort wezenlijk tot het menselijk leven.' Ook gedetineerden hebben recht tot cultuurparticipatie. Met dit project wordt voor een aantal gedetineerden de poort hiertoe geopend ook na de detentie.

BESLUIT

De sociaal-culturele werking in ontwikkeling in de Vlaamse gevangnissen sluit met de, zoals in het eerst deel van dit werkingsverslag, omschreven functies aan bij de door gedetineerden zelf als één van de belangrijkste benoemde functies, meer bepaald de communicatief bevrijdende functie. 'Het sociaal-cultureel aanbod kan in het bijzonder een bijdrage leveren als communicatiekanaal, om

16. J. VAESSEN, o.c., p. 31-36.

*zich ongeremd en ongecontroleerd te kunnen uiten en gevoelens de vrije loop te laten. Bovendien is het een manier om aan anderen, medegevangenen, maar zeker ook allen die betrokken zijn bij het gevangenisstelsel, eigen visies, voorstellen, kritieken,... te communiceren. Het sociaal-cultureel aanbod heeft vanuit dit oogpunt een bijzonder bevrijdende functie. Het geeft gedetineerden een versterkt gevoel van eigenwaarde, het gevoel 'een stem te hebben' en in zekere zin een stukje zelfbeschikkingsrecht te verwerven over hun eigen leven.*¹⁷

De sociaal-culturele werking sluit hiermee aan bij een aantal belangrijke basisbeginselen zoals bepaald in de 'Proeve van voorontwerp van beginselenwet gevangeniswezen en tenuitvoerlegging van vrijheidsstraffen'¹⁸ met name het schadebeperkingsbeginsel, nader geconcretiseerd in het respecteringsbeginsel en het participatiebeginsel.

'Bij de uitvoering van de vrijheidsstraf dient zoveel mogelijk vermeden te worden het leed te vergroten dat uit de vrijheidsbeneming en de vrijheidsbeperking voortvloeit en dienen de nadelige gevolgen ervan zoveel mogelijk voorkomen te worden' (art. 5, tweede lid).

Detentieschade wordt aangericht doordat 'de context waarin de vrijheidsbenemende straf wordt uitgevoerd het zelfrespect van de veroordeelde eerder fnuikt dan verheft en hem weinig of geen kansen biedt om persoonlijke en sociale verantwoordelijkheden op te nemen. Om deze oppressieve kracht tegen te gaan werd in het voorontwerp volgend basisbeginsel ingeschreven, dat men het respecteringsbeginsel zou kunnen noemen, en dat penitentiaire praxis in al zijn aspecten juridisch moet dooraderen.'¹⁹

'De vrijheidsstraf wordt ten uitvoer gelegd in psychosociale, fysieke en materiële omstandigheden die de waardigheid van de mens eerbiedigen, die het behoud of de groei van het zelfrespect van de veroordeelde mogelijk maken en die hem aanspreken op zijn individuele en sociale verantwoordelijkheid' (art. 6).

'Detentieschade kan in aanzienlijke mate worden vermeden wanneer de problematiek van de vormgeving van de tenuitvoerlegging van de vrijheidsstraf, anders dan vandaag, niet dominant wordt benaderd vanuit het instituut gevangenis en de inrichtingsbelangen, maar tevens vanuit de belevingswereld van de veroordeelden zelf, de waarden en de belangen die zij behartenswaardig achten en de voorstellingen die zij maken omtrent hun noden en behoeften, waaraan de tegemoetkoming kan bijdragen tot de voorbereiding van hun toekomstig leven. Het komt er derhalve op aan de veroordeelden tot volwaardige gespreks- en overlegpartners te maken, in het kader van de besluitvormingsprocessen die hen aanbelangen.'²⁰

In het voorontwerp werden in dit verband twee basisbeginselen ingeschreven:

'De veroordeelde wordt geacht constructief mee te werken aan de realisering van het individueel detentieplan(...) dat wordt opgesteld in het perspectief van een schadebeperkende, op herstel en op reïntegratie gerichte en veilige uitvoering van de vrijheidsstraf(...) Hij wordt daartoe zo nodig gemotiveerd en gestimuleerd' (art. 9).

'De veroordeelden worden in de gelegenheid gesteld, in het kader van daartoe te scheppen overlegorganen en overlegprocedures (...) inspraak te hebben in aangelegenheden van gemeenschappelijk belang die voor hun medewerking in aanmerking komen' (art.10).

Uit voorliggend werkingsverslag mag blijken dat de sociaal-culturele werking een essentiële bijdrage kan leveren tot operationalisering van deze beginselen en aldus een belangrijke hefboom betekent voor de Vlaamse Gemeenschap om een invulling te geven aan haar bevoegdheden op dit terrein. We hopen dan ook dat het vrijmaken van de bijkomende middelen voor 1998 en 1999 geen eindpunt betekent maar een eerste aanzet tot de verdere ontwikkeling van dit aanbod.

17. *Ibid.*, p. 35.

18. L. DUPONT, *Op weg naar een beginselenwet gevangeniswezen*, Universitaire Pers, Leuven, 1998.

19. *Ibid.*, p. 141.

20. *Ibid.*, p. 141.